

25/4
Herbert Tingsten:

Inbördeskrigets efterverkningar

INBÖRDESKRIG är, sägs det ofta, de hårdaste av alla krig. Det amerikanska inbördeskriget är, i stort, ett exempel på motsatsen. På båda sidor anklagas man visserligen varandra för brutalitet, särskilt för dålig behandling av krigsfångar, och många fall av grymhet föreläg utan tvivel, främst i områden där små, frivilligt uppsatta, av arméledningarna oberoende förband — ibland snarare rövarband än trupper — opererade i patriotismens hägn. Men i det hela iakttog man de regler som vid denna tid ansågs gälla för en civiliserad krigföring, och ofta fanns drag av finess och ridderlighet i de stridandes hållning. Kollektiva bestraffningar och tagande av gisslan förekom inte — såsom fallet var i det tysk-franska kriget några år senare. Trupperna fraterniserade under de långa uppehållen mellan drabbningarna i Virginia, generalerna beordrade att största möjliga hänsyn skulle tas till civilbefolkningen. Då nordstatsgeneralen Butler som befälhavare i New Orleans befallde att kvinnor som förolämpade soldater skulle behandlas som "gatflickor", och alltså arresteras, framtvang indignationen i Nordens press ordrens upphävande. Då general Lee vid intåget i Pennsylvanias småstäder möttes av gläpord från civila demonstranter red han vidare med ett generat leende och ålade sina trupper vänlighet inför utbrotten.

Kapitulationen vid Appomattox blev, och förtjänade enligt alla uppgifter att bli, en legend om mildhet och nobless. De villkor som uppställdes var ytterligt generösa; de besegrade fick återvända till sina hem med hästar och förnödenheter för att, som Grant sade, genast kunna börja värsådden. Grant och Lee tänkte framför allt på att inte göra förhandlingarna alltför pinsamma för motståndaren; segraren ville inte förödmjuka den besegrade, och den

Richmond i ruiner, vid kapitulationen 1865. Bilden tagen av den berömda amerikanske fotopionjären Matthew Brady.

Ku Klux Klan-medlem från slutet av 1860-talet.

besegrade led inte blott av sitt eget nederlag, utan av medkänsla för segrarens ädla oro. Då general Gordons berömda division överlämnade sina vapen åt några av Nordstaternas regementen skyldrade dessa gevär, och de gråhalsningar besvarades militäriskt av de blå. Denna anda är en av förklaringarna till att detta förhärjande krig efter några årtionden kunde framstå som ett heligt minne för båda de stridande parterna.

I skildringarna från kriget, intill minst romanerna och poesin, möter i huvudsak samma bild. Detta gäller inte bara den väldiga litteraturen av typen "Borta med vinden" och "So Red the Rose" utan även de mera betydande romanerna och dikterna, vare sig av krigsdeltagare eller andra, såsom Benét, Ambrose Bierce och Crane. Krigsmemoarerna förvänar ofta genom frånvaron av all bitterhet.

Aldrig har ett inbördeskrig eller ett uppror följts av så få hårda åtgärder", skriver engelsmannen James Bryce, vars stora arbete om Amerika ännu efter åttio år hör till de omissliga. Omdömet kan grundas på starka skäl. Konfederationens ledare behandlades militära avrättningar ägde rum, några korta fängelsestraff ådömdes av särskilda skäl; endast under en kort tid berövades "rebellerna" i större omfattning politiska rättigheter. Men Söderns förluster och lidanden, i människor (5 procent av den vita befolkningen), egendom (jordbrukens värde sjönk till hälften) och ställning, kom länge att präga dess ekonomi och samhällsliv.

Det stora problemet efter kriget var — utom återuppbyggandet och den politiska reorganisationen — regleringen av förhållandet mellan vita och svarta, mellan den detroniserade slavägarklassen och de frigjorda slaverna — "the freedmen", som de kallades under övergångstiden. De förra ville utan tvivel i gemen så långt möjligt

bevara den gamla sociala ordningen, minus slaveriet i mera fornell mening. De svartas lojalitet mot sina herrar under kriget inbebar inte att de var ointresserade av krigets utgång. Då Nordens trupper erövrade ett område möttes de ofta av jublande negerslavar som hört det magiska ordet frihet och trodde att denna frihet skulle innefatta alla möjliga timliga förmåner. Negern Booker Washington, de frigjordas store man under årtionden, berättar om den nya syn på friheten som negerna fick med krigets utveckling och Nordstaternas seger. Negerns sånger — sedan världsberömda som "spirituals" — handlade oftast, skriver han, redan före kriget om frihet, men den frihet som det då gällde var friheten i en annan värld, den himmelska sällighetens. Under kriget började man viska om en annan frihet, det kom ett nytt jubel och en ny förvisning i sångerna; friheten i dessa sånger blev "kroppslig frihet i denna världen".

Läget vid krigets slut var i huvudsak följande. Sydstatsarméerna var totalt besegrade och Nordens trupper ockuperade Södern. Någon organiserad styrelse fanns inte i de flesta av sydstaterna, förvaltningen sköttes provisoriskt av militären. Inom Norden, som nu var unionen, härskade det republikanska partiet genom Lincolns efterträdare, Andrew Johnson, och majoriteten i kongressens båda hus. Men partiets valde var inte tryggt. Demokraterna var i båda husen företrädare av starka minoriteter, och det kunde antas att fria val i Södern inom en nära framtid skulle leda till republikanskt nederlag genom en ny

koalition av demokrater i norr och söder. De republikanska ledarna stod inför ett dilemma: skulle man genom en generös politik som utan vidare lät de besegrade inträda i unionen söka nå en snabb utjämning, med risk för att partiets makt bröts och att negerna i Södern återfördes till slaveri eller i varje fall blev en underordnad och strängt kontrollerad klass? Eller skulle man genom en hård undertryckningspolitik hålla sydstaternas demokrater nere och därmed samtidigt säkra republikanernas valde och negernas frihet och likställighet? Det fanns goda "realistiska" lika väl som "idealistiska" argument för båda dessa linjer, och de möter ännu i dag i forskarnas och politikernas debatter.

Utvecklingsstadierna i den politik som förts är fyra — vi står mitt i det fjärde. Jag skall schematiskt söka karaktärisera dem.

Under en kort tid dominerade den moderata linjen. De besegrade och ockuperade staterna valde enligt sina gamla rösträttsbestämmelser och i full frihet representationer som upphävde besluten om utträde ur unionen, godkände den i kongressen föreslagna författningsändringen om slaveriets avskaffande och utarbetade nya författningar; man räknade med att sydstaterna skulle få delta i de unionella valen och inom kort få samma ställning som tidigare. Denna politik leddes av presidenten Johnson, som på starka, om också icke helt bindande skäl kunde anse sig fullfölja Lincolns avsikter. Men även om Södern i frågorna om unionens bestånd och slaveriets avskaffande höjde sig

ett slags arbetsplikt, och i flera stater infördes regler om arbetsvillkor och om begränsning av yrkesvalet som kunde uppfattas som försök att kringgå förbudet mot slaveri.

I detta läge gick den republikanska majoriteten i kongressen — ledd av de radikala eller "svarta" republikanerna — till aktion mot försoningspolitiken. Av sydstaterna valda medlemmar i kongressen vägrades tillträde, presidenten fick sin makt beskuren av lagar som delvis var författningsstridiga och ställdes senare under riksriksrättsåtal, genom författningsändring infördes överallt allmän rösträtt (alltså även för negerna) och likhet i medborgerliga rättigheter, nyval i de ockuperade staterna föreskrevs, varvid negerna skulle äga rösträtt men denna rätt berövades vissa grupper av deltagare i inbördeskriget. Dessa nya bestämmelser, vilkas tillämpning säkrades av nordstatstrupperna, ledde till en omkastning av maktläget i Södern. I hälften av dessa stater kom negerväljarna, pålitliga republikaner, att bilda majoritet; i alla sydstaterna kunde republikanerna genom en allians mellan negrer, inflyttade nordbor och en minoritet av sydstatsmän som av de flesta vita betraktades som quislingar nå den politiska ledningen. Under perioder av mellan två och nio år styrdes sedan sydstaterna av representationer och guvernörer som företrädde ett flertal av den svarta och ett mindretal av den vita befolkningen.

Denna utvecklingsperiod har kallats den tragiska eran i ameri-

"Det första valet". Teckning ur Harper's Weekly som visar hur negrer i Södern möter upp vid valurnorna 1867.

kansk historia. Visserligen förbättrades oavbrutet det materiella läget genom investeringar och arbete, men återuppbyggnadsarbetet ägde rum under former som var förhatliga för de vita och särskilt för de förut härskande klasserna. Oppositionen begränsades eller nedslags genom intrång på tryck- och yttrandefrihet, militär ingrep till stöd åt de nya styrelserna, okunnighet och korruption präglade representationerna, i flera fall till större delen bestående av negrer som självvallet var analfabeter. Skatterna mångdubblades, samtidigt som ofantliga summor upplånades och flera stater efter hand tvangs att göra konkurs, dvs inställa betalningen av sina obligationslån. Särskilt under senare tid har likväl positiva drag i denna regim dragits fram. Stora summor anslogs till undervisningen, och analfabetismen bland de svarta minskades, lagarna om särställning för negrerna upphävdes, på vissa håll sökte man genom statlig lagstiftning främja uppdelningen av storgods i småbruk; dessa åtgärder och en del socialradikala uttalanden har förlätt några historiker, eggade av Marx och Engels befängda förutsägelser under inbördeskriget, att i rekonstruktionsperioden spåra ansatser till en social revolution, föregångare till den ryska kommunismen. Det har också framhävts att även i Norden detta var korruptionens, slöseriets och finansintressenas "förgyllda tidsålder" (för att bruka titeln på en roman av Mark Twain). I Södern blev styrelsen särskilt förhatlig, därför att den stöddes av "yankees" och negrer och förenades med drag av diktatur och terrorism.

Regimens resultat blev att massan av de vita sveitsades samman i kamp mot främlings- och negerstyret. Det demokratiska partiet blev en organisation för återställande och befästande av de vitas värde. Hemliga föreningar — främst Ku Klux Klan — bildades, vilkas syften och taktik i mycket erinrar om motståndsrörelsernas i de ockuperade staterna under det andra världskriget. Genom skrämsel och öppet våld sökte man hindra negrerna från att rösta, och likaså utsattes de vita som stödde republikanerna för påtryckning och förföljelse. Så småningom blev det tydligt att lugn och ordning inte kunde återställas under aktiv opposition från den vita befolkningens massa. Negrerna upphörde till stor del att rösta, de nyinflyttade yankees reste tillbaka, i Norden gick demokraterna fram och moderat riktning bland republikanerna vann terräng. De bestämmelser som utestängde krigsdeltagare från rösträtt upphävdes successivt, och demokraterna kom till makten i allt flera sydstater. Efter det omstridda presidentvalet 1876 genomfördes en kompromiss i stor stil: republikanen Hayes förklarades vald, samtidigt som alla unionstrupper återkallades från Södern och de sista republikanska styrelserna föll samman. Några forskare har i denna avveckling av rekonstruktionspolitiken sett ett slags konspiration mellan affärsintressen i norr och söder. Den

innebar i varje fall reellt att republikanerna övergav negrerna och att ett nytt skede av rasförtryck började.

Under detta tredje skede utestängdes negrerna genom invecklade författningsbestämmelser och terrorism från rösträtt; i tävlan mellan riktningar inom det demokratiska partiet genomfördes efter hand diskrimination och segregation på alla områden, trafikmedel, matsällan, nöjeslokaler, parker, gravplatser. Vita och svarta fick inte gifta sig, inte tillhöra samma kyrkosamfund, inte äta eller spela ett parti kort tillsammans. Omkring år 1900 var denna reaktion fulländad; det var ungefär som i Sydafrika sextio år senare. Republikanerna gjorde nästan intet för att upprätthålla unionsförfattningens bestämmelser om likställighet. Demokraterna förblev ett sydstatsparti med annex bland arbetar- och småbrukargrupper i norr, som i några skeden av ekonomisk kris genom sina hjälptrupper i Norden kunde vinna presidentur och kongressmajoritet.

Den fjärde periodens början kan inte fixeras till någon bestämd tid. Först under och efter andra världskriget blir det tydligt att ett nytt utvecklingsstadium är inne. Av de många orsakerna till förändringen skall jag blott beröra en, den politiskt centrala. Under Franklin Roosevelt blev demokra-

terna i högre grad än någonsin tidigare de missnöjdas och radikalas parti. Därmed blev hjälptrupperna i Norden, inte kärntrupperna i Södern, avgörande inom den demokratiska organisationen. Då Söderns röster inte längre var behövliga, tvärtom var mindre viktiga än de missnöjda nordstatsgruppernas röster, kunde Norden och Väster — nu ännu mera dominerande inom unionen — enas för att återställa demokrati och likställighet i Södern. Republikaner och demokrater började samverka för negrernas sak, liksom de under inbördeskriget gått samman i Norden, ja, de kunde till och med tävla i nit för Söderns reformering. Så kommer raden av domstolsutslag och åtgärder som steg för steg återger negrerna rösträtt och begränsar eller undanröjer diskrimineringen. Striden fortgår, de hundraåriga argumenten upprepas, med traditioner och minnesbilder från inbördeskrig och rekonstruktionsperiod som bakgrund, men nu finns ingen tvekan om utgången: Söderns sak är förlorad, och ingen drömmer om utbrytning och krig för att rädda den.

Även internationellt kan inbördeskriget betraktas som en etapp i demokratin frammarsch. Nor-

Fortsättning på sid. 7

Fortsättning från sid. 4

dens seger tvang Napoleon att hemkalla de franska trupperna i Mexiko, det mexikanska kejsardömet krossades, och detta bidrog till det franska kejsardömet fall. I England blev Nordens seger en kanske avgörande eggelse för de rörelser som genom 1867 års reform tog ett stort steg på vägen till allmän rösträtt. Det återförenade, under Nordens ledning industrialiserade och allt mäktigare USA blev — trots alla sina brister och konflikter — ett bevis på folkstyrelsens förmåga att fortleva och ett fäste för demokratiska riktningar i andra länder. Douglas Freeman berättar hur hans far, officer i Lees armé, tröstade sig över Nordens seger först då USA trädde in i första världskriget; han förstod då vad ett enat Amerika kunde betyda för en god sak. Det är ett perspektiv på det stora kriget som i dagens läge är lika aktuellt.

De båda tidigare artiklarna i Herbert Tingstens serie om det amerikanska inbördeskriget var införda i Dagens Nyheter den 15 och 19 april.